

**ПРИБОЩАВАЩА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА ЗА ДЕЦА СЪС
СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В НАЧАЛНА
УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ (ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ОЦЕНКА)**

докторант Ваня Кузманова Аврамова
Бургаски свободен университет

**INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT
FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS
IN PRIMARY SCHOOL AGE
(ASSESSMENT TOOLS)**

Vanya Kuzmanova Avramova
Burgas Free University

***Анотация:** Училището е място, където се осъществява многостранно взаимодействие – физическо, психическо, информационно, естетическо, познавателно, творческо. Прилагането на модел за оценка и анализ на компонентите на приобщаваща среда за обучение на деца със специални образователни потребности значително би оптимизирало работата на училищните екипи в полза на всички деца.*

В публикацията представям инструмента за оценка на приобщаващата средата е адаптиран вариант на инструмента за самоанализ на средата за приобщаващо образование в ранна детска възраст на Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование.

***Ключови думи:** приобщаващо образование, оценяване, инструмент*

***Abstract:** The school is a place where multifaceted interaction takes place - physical, mental, informational, aesthetic, cognitive, creative. Applying a model for assessing and analyzing the components of an inclusive learning environment for children with special educational needs would greatly optimize the work of school teams for the benefit of all children.*

In the publication, I present the Inclusive Environment Assessment Tool, an adapted version of the European Agency for Special Needs and Inclusive Education's Early Childhood Inclusive Education Environment Self-Assessment Tool.

***Keywords:** inclusive education, evaluation, instrument*

Въведение

Приобщаващото образование отива отвъд чисто пространственото смесване на децата и поставя акцент върху достъпа до качествено образование, т.е. върху това децата със специфични обучителни трудности – дислексия, дискалкулния, дисграфия, децата със специални образователни потребности, социално слаби, социално занемарени, със специфични обучителни трудности, от малцинствен произход, надарени де-

ца и въобще всички деца да развият максимално капацитета си да учат и да се образоват заедно с връстниците си, да общуват и се реализират.

Претенциите за промяна засягат цялостния образователен процес и не на последно място по-важност живота на децата. Ключова роля тук имат екипите от специалисти и най-вече техните желание и нагласите за промяна. Водещи са промяната на нагласите и в обществото като цяло, и повишаване компетентността на кадрите. Докато при интегрираното обучение очакванията са децата да се променят и да отговорят на определените от общообразователната система стандарти, приобщаващото образование се стреми към промяна в самата система, така че тя да е способна да отговори адекватно на разнообразието от ученици с различни нужди. Така приобщаващото образование включва достъпност на общообразователните училища и детски градини, не само като физическа възможност за присъствие на децата в училище и заниманията, но и като достъпност и адекватност на учебната програма и съдържание, на преподаването на учебния материал, подготвеност на персонала за работа. (Баева, М., 2009)

За съжаление, редица наблюдения показва, че много училища все още не разполагат с качествена среда, която да обезпечи различните потребностите на децата. Прилаганият към момента вариант на организиране на подкрепяща среда не покрива очакванията на много родители, учители и на обществото като цяло.

Съществуващото разминаване между стандарти и практики за провеждане на гъвкаво и ефективно обучение, поставя изискването за обновяване възгледите и знанията на педагогическите специалисти. В тази връзка, познаването и прилагането на модел за оценка и анализ на компонентите на приобщаващата образователна среда за учениците със СОП би оптимизирало в голяма степен работата на училищните екипи.

Представяне на инструмент за оценка на средата

Инструментът за оценка на средата определя степента на съотносимост на организираните подкрепящи дейности спрямо приобщаващите принципи и законодателните стандарти, фиксира бариерите в приобщаването, набелязва и подрежда по значимост проблемните области, като определя приоритетите за промяна и усъвършенстване на приобщаващото образование в конкретното училище. Той се основава на принципите на екосистемата, според които образователни мениджъри, учители, ученици, родители, представители на местни общности, влияят пряко върху развитието и участието на ученика със СОП, който е поставен в центъра на този процес.

Според Ясвин. В., (2001), понятието „среда на човека“ обхваща комплекс от природни (физически, химически, биологични) и социални фактори, които влияят пряко или косвено, мигновено или дългосрочно на живота и дейността на човека.

Гибсън, Д., (1988) определя възможностите като мост между субекта и средата: „Възможностите се определят както като свойство на средата, така и като свойство на самия субект. Колкото повече и по-пълно личността използва възможностите на средата, толкова по-успешно ще се осъществява неговото свободно и активно развитие. Човек едновременно се явява продукт и творец на своята среда.“

Изучаването на факторите на образователната среда е било и остава приоритет на педагогическата наука, която я определя най-общо като система от влияния, условия и възможности за формиране и развитие на детската личност. Учителят и ученикът са определени като равностойни субекти на образователния процес, а значимостта на средата се идентифицира с осъществяваното взаимодействие между тях.

Средата се явява място, на което се осъществява многостранно взаимодействие – физическо, психическо, информационно, естетическо, познавателно, творческо. Динчийска представя съвременното разбиране за предметно-пространствена среда, а именно, че „...тя не е елементарна физическа категория, а културно-педагогически комплекс“. (Делчева. Т. Динчийска, С., и др., 2019). В по-широк смисъл, в този комплекс живеят, работят и имат отношение към него деца, учители, родители, представители на местни общности и др.

Инструментът за оценка на приобщаващата средата е адаптиран вариант на инструмента за самоанализ на средата за приобщаващо образование в ранна детска възраст на Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование (www.european-agency.org).

Адаптацията е съобразена с условията в българското общообразователно училище, с проксималните процеси, през които преминават учениците в училище и е в контекста на разбирането на понятието за „приобщаваща среда“, формулирано в българската нормативната образователна уредба – ЗПУО и наредбата за приобщаващото образование.

Инструментът за оценка и анализ на подкрепящата средата за ученици със СОП включва 6 групи въпроси, които засягат различни аспекти на приобщаването:

1. Цялостна предразполагаща среда
2. Приобщаваща социална среда
3. Физическа среда, благоприятна за ученика със СОП
4. Подход, насочен към ученика
5. Приобщаваща учебна среда
6. Среда, отворена към семейството.

Целта на въпросите, включени в инструмента за самоанализ, е да дадат представа за степента на приобщаване в учебното заведение с акцент върху социалните, учебните и физическите аспекти на средата. Инструментът е замислен така, че да може да се прилага гъвкаво в зависимост от нуждите на потребителите, учебното заведение или организацията. Всяко учебното заведение може да анализира всички аспекти или само някои от тях, както и да добави свои въпроси. Така инструментът може да служи като ръководство за подобряване работата на различни заинтересовани страни, индивидуално и като група: специалисти и помощен персонал, ръководители, родители и деца, както и за първоначалната подготовка на учители и в процеса на продължаващо професионално развитие.

Избраните аспекти на приобщаването и начинът, по който е структуриран инструментът за оценка, насочват вниманието на респондентите към общите и специфични компоненти на приобщаващата образователна среда за учениците със СОП, като всеки един от тях има конкретно значение и принос за приобщаването, ефективната работа и устойчивите резултати при децата от тази група.

Целта на въпросите е да бъде установено:

- Какви са разбиранията на училищния персонал (педагогически и непедагогически) за приобщаваща образователна среда за ученици със СОП?
- В каква степен са организирани и функционират различните компоненти на средата – общи и специфични в училищата, в които работят?
- Как протича процесът на приобщаващото образование за учениците със СОП – успехи, проблеми и перспективи?

Инструментът за оценка на средата е изготвен по начин, който дава възможност на респондентите, освен да отбележат предпочитаните от тях отговори на въпросите

от шестте групи – „да“, „не“ и „донякъде“, също и да опишат своите разсъждения по някои от тях (Схема. 1).

Това значително подпомага изпълнението на поставената цел на емпиричното проучване и предполага задълбочен, качествен анализ на получените резултати. С инструментът за оценка на средата се прави проверка на многокомпонентната структура на приобщаващата образователна среда за ученици със СОП, чиито елементи са неделими, взаимосвързани и синергични.

Схема. 1 Физическа среда, благоприятна за детето (Въпросник пример)

4.1. Учебното заведение (на закрито и на открито) достъпно ли е за всички деца?	Да	Не	Донякъде
	Коментар:		
4.2. Могат ли всички деца да участват?	Да	Не	Донякъде
	Коментар:		

Инструментът за оценка и анализ на подкрепящата средата за ученици със СОП е изготвен по начин, който дава възможност на респондентите, освен да отбележат предпочитаните от тях отговори на въпросите от шестте групи – „да“, „не“ и „донякъде“, също и да опишат своите разсъждения по някои от тях. Това значително подпомага изпълнението на поставената цел на емпиричното проучване и предполага задълбочен, качествен анализ на получените резултати. С инструментът за оценка и анализ на приобщаващата среда се прави проверка на многокомпонентната структура на приобщаващата образователна среда за ученици със СОП, чиито елементи са неделими, взаимосвързани и синергични.

Разработването на инструмента за самооценка преминава през тристепенен процес на валидиране:

1. Първо, експертен екип от 25 европейски специалисти в областта прилага и анализира инструмента за наблюдение по време на последното посещение на място в съответното учебно заведение. Експертите трябва да оценяват уместността на всеки елемент от гледна точка на неговата приложимост в един инструмент за анализ. Експертите обсъждат обстойно, как да адаптират инструмента за наблюдение, така че да може да служи за самоанализ и анализ. Получената от тях обратна връзка е отразена в окончателния вариант.

2. Втората стъпка е инструментът да бъде валидиран с помощта на фокус групи. Във фокус групите участват изследователи, магистранти и докторанти от три европейски университета. Участниците са помолени да оценят инструмента преди провеждането на интервю във фокус групата, като вземат предвид опита си с приобщаването, след което да го адаптират по даден образец. След интервюто във фокус групата е направен анализ на съдържанието, по време на който бяха повдигнати най-важните въпроси.

3. Третата стъпка е свързана с провеждането на когнитивни интервюта, за да се определи мнението на практикуващите специалисти, ръководителите на детски заведения, родителите и академичния състав, зает в образованието на учители, за изчерпателността на инструмента. Когнитивните интервюта са проведени индивидуално и включват въпроси, засягащи приложимостта на инструмента и уместността му от гледна точка на културата на всяка страна.

Преминаването през тези т.нар. „стъпки“ дава възможност инструментът да се използва за нуждите на различни видове изследвания в страните членки на Европейския съюз, за да се отчете спецификата на приобщаващата образователна среда.

Заклучение

Познаването и прилагането на Инструмента за оценка на средата допълва и надгражда знанията на училищните екипи относно спецификата на приобщаващата образователна среда за учениците със СОП, което от своя страна предполага подобряване на качеството на обучение на тези деца в организирани и структурирани условия, съобразени с индивидуалните потребности и интереси, създадени от знаещи и мотивирани училищни екипи.

Библиография:

1. Баева, Мария (2009), Педагогика на приобщаването – включващо образование. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски
2. Гибсон, Д. (1988) Теорията на възможностите
3. Делчева, Т., Динчийска, С. и др. (2019) Технология на Педагогическо взаимодействие, Изд. Аксес Консул, София
4. Европейска агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование, (2017), Инструмент за самоанализ на средата за приобщаващо образование в ранна детска възраст. (Е. Бьорк-Акесон, М. Кириазопулу, Кл. Жине и П. Бартоло, ред.). Одензе, Дания
5. Ясвин, В. (2001) Образовательная среда от моделирования к проектированию, Изд. „Смъйсл“, Москва

Библиография

1. Baeva, Mariya, (2009) Pedagogika na priobshtavaneto – vklyuchvashto obrazovanie. Sofiya : Univ. izd. Sv. Kliment Ohridski
2. Gibson, D. (1988) Teoriyata na vazmozhnostite
3. Delcheva, T., Dinchiyska, S. i dr. (2019) Tehnologiya na Pedagogichesko vzaimodeystvie, Izd. Akses Konsul, Sofiya
4. Evropeyska agentsiya za spetsialni obrazovatelni potrebnosti i priobshtavashto obrazovanie, (2017), Instrument za samoanaliz na sredata za priobshtavashto obrazovanie v ranna detska vazrast. (E. Byork-Akeson, M. Kiriazopulu, Kl. Zhine i P. Bartolo, red.). Odenze, Daniya
5. Yasvin, V. (2001) Obrazovatelynaya sreda ot modelirovaniya k proektirovaniyu, Izd. „Smaysl“, Moskva